

## UČILIŠTA I FILOZOFSKI SPISI U HRVATSKOM SRIJEMU TIJEKOM XVIII. STOLJEĆA

ANTE SEKULIĆ

Zagreb

UDK 101 (497.5) »501«  
Pregledni članak  
Primljen: 12. 10. 1993.

### 1. *Proslav*

U danima nesklonim mirnim istraživanjima i prosudbama rasprava o učilištima i filozofskim knjigama te spisima u (hrvatskom) Srijemu nameće se kao potreba iz niza razloga među kojima je jamačno najodlučniji: potvrda o uljuđenoj (duhovnoj, znanstvenoj, povijesno-crkvenoj) prošlosti našega područja u zemljopisnom zagrljaju dviju velikih rijeka – Dunava i Save.\* Na obroncima Fruške gore i širokim srijemskim ravnicama hrvatsko je žiteljstvo prije niza stoljeća našlo na razvalinama naselja negdašnjega rimskog carstva svoja prebivališta, trajna staništa s kojih se nije micalo, nego je prihvaćalo što im je povijesni trenutak nudio: civilizacijska dostignuća propaloga svijeta i duhovnu svježinu (relativno) mladoga kršćanstva. No, preko područja su prolazili tijekom novih stoljeća razne i različite bojovne skupine, osvajači suprotnih želja. Obnavljani su gradovi, izgrađene su katedrale, opatije i samostani, pa zatim temeljito razrušeni i opet – tko zna po koji put – obnovljeni. Međutim, osim ostataka materijalne kulturne prošlih stoljeća (o kojima su napisane brojne rasprave)<sup>1</sup>, treba sačuvati za sadašnjost i budućnost potvrde naše duhovne

---

\* *Napomena autora*: Podaci su sakupljeni prije agresije na Hrvatsku. Prema pouzdanim izvorima, rukopisna je građa popisana i pohranjena na sigurnome mjestu.

<sup>1</sup> Vjekoslav Klaić, *Zemljopis zemalja u kojih obitavaju Hrvati*, I. Zagreb, 1880; II. Zagreb, 1883. – Friedrich Taube, *Die Beschreibung der Königreiches Slavonien und der Herzogthums Syrmien*, I–IV. Leipzig, 1777. – Stjepan Pavičić, *Vukovska župa*, I. Zagreb, 1940. – Vlado Horvat, *Ilok pod turskom vlašću (1526–1688)*. Ogleđi, 2. Vukovar, 1970. – Đuro Szabo, *Spomenici prošlosti u Srijemu (Ilok)*, *Savremenik* 1917, br. 1. Zagreb, 1917, 13–29. – Anđela Horvat, *Dva epitafa u Iloku*. 15 Zbornik za likovne umetnosti. Matica srpska. Novi Sad, 1979. – Paškal Cvekan, *Franjevci u Iloku*. Ilok, 1986. – *Isti*, *Franjevci u Vukovaru*. Vukovar, 1988. i dr.

nazočnosti i opstojnosti nastale i njegovane u prošlosti, nakon oslobođenja od tuđinskih gospodara. U svojevrsnoj obnovi europskoga i hrvatskog duha na srijemskom području tijekom XVIII. stoljeća pridonijeli su svoj nemali obol crkveni redovi, posebice pak franjevci *Bosne Srebrene* (kasnije redodržave *Kapistranske*). Budući da su sljedbenici Franje iz Asiza rano, već sredinom XIII. stoljeća, stigli u naše krajeve (*Singulos fratres minores invenimus in patria nostra jam a. 1245.*<sup>2</sup>), utemeljili su brojne samostane. Na području današnje Đakovačko-srijemske biskupije spominju se *Đakovo, Ilok, Čerević, Alšan, Vrbača, Voćin* (samostan Svetoga Duha u gradu Attaya, 1405), *Lučica/Lukovo* (samostan Sv. Luke) i *Prečka/Perečke*, blizu Vinkovaca (samostan Sv. Roka).<sup>3</sup> Međutim, prema ranijem (najstarijem) popisu iz god. 1344. u franjevačkoj Srijemskoj kustodiji zabilježeno je deset samostana: *Bač, Ilok, Mitrovica* (ad. s. Demetrium), *Tordinci, Mandelos* (Franca Villa), *Irig* (ad. s. Ireneum), *Zemun* (Zemlinium), *Banmonoštor* (Monasterium Banum in Metis Graeciae), *Indija* (Euch), *Vrdnik* (Rednich).<sup>4</sup> Unatoč razlikama u spomenutim popisima franjevačkih samostana u Srijemu, treba svakako prihvatiti činjenicu da su franjevci preuzeli dušobrižničku skrb za srijemsko žiteljstvo uskoro nakon osnutka svoga reda i dolaska na naše narodno područje. Tijekom nekoliko sljedećih stoljeća preuzelo je redovničko starješinstvo obvezu izobrazbe i odgoja novih, mladih redovnika koji su preuzimali službe i obveze u svojoj redodržavi. U samostanima odgoja zavjetovanih mladih redovnika uređena su visoka učilišta za izobrazbu i neposrednu pripravu za buduće pastoralne djelatnosti. Više puta o njima je pisao i franjevački suvremeni pisac Franjo Emanuel *Hoško*, a nedavno je ponovio: »U Petrovaradinu, Iloku i Vukovaru u Srijemu (...) djelovala su u 18. stoljeću filozofska učilišta u organizaciji franjevaca Provincije Bosne Srebrne, a od 1757. provincije sv. Ivana Kapistranskoga.«<sup>5</sup> Sadržaj spomenutih samostana-učilišta u Srijemu, pojedinačna djelatnost predavača filozofije i njihova pismena baština dio su hrvatske znanosti i kulture te zaslužuju pozornost kako bi nakon proučavanja i prosudbe bili uključeni u cjelovitu riznicu naše uljuđenosti.

<sup>2</sup> Emericus *Gašić*, *Brevis conspectus historicus dioecesium Bosnensis – Diacovensis et Syriensis et Additamentum*. Mursae/Osijek, 1944, 156–8.

<sup>3</sup> Nav. dj., ondje. – E. Gašić nije obradio povijesni razvitak franjevaca u našim krajevima. Naime, nazočnost sljedbenika Siromaška iz Asiza u Ugarskoj (poglavito u južnoj Ugarskoj) potvrđena je već god 1232.

<sup>4</sup> Lucas *Waddingus*, *Annales Minorum* (...), IX. Ad Claras Aquas, 1932, 292. – Grgur *Čevapović*, *Catalogus observ. Minorum Provincias S. Joannis a capistrano*. Budaë, 1823.

<sup>5</sup> Franjo Emanuel *Hoško*, *Filozofski rukopisi predavača na franjevačkim učilištima u Srijemu, Baranji i Bačkoj u tijeku 18. stoljeća*. Zbornik Slavonija, Srijem, Baranja i Bačka. Zagreb, 1993, 151.

## 2. Zemljopisne i povijesne značajke Srijema

Smješten – kako je spomenuto – između dviju velikih rijeka, Srijem ima svoju povijest, dok ga pisci dijele često na *gornji i donji Srijem*.<sup>6</sup> Uz desnu obalu Dunava pružila se Fruška gora s obroncima koji postupno prelaze u ravnicu sve do lijeve obale Save. Veliko se područje proteže od granice istočne Slavonije sve do Zemuna, do ušća Save u Dunav. Jamačno je već u pretpovijesnim razdobljima čovjek nalazio na srijemskom području uvjete za život, jer nalazišta oko Šarengrada, Bapske i Vučedola kraj Vukova potvrđuju da je imao svoje društveno uređenje, svoj način života. Ponašanje pak i način života davnoga čovjeka može se pratiti i u bakrenom, brončanom i željeznom razdoblju ljudske povijesti.<sup>7</sup>

No, među prvim povijesno utvrđenim žiteljima Srijema bili su, prema tumačenjima (posebice P. Cvekana), panonski Iliri ili, pouzdanije, panonski Amantini i Kelti, koji su imali na savskoj obali značajno naselje *Mitrovicu*.<sup>8</sup> Oko 9. godine poslije Krista zauzeli su Rimljani Srijem i stara su keltska i ilirska imena naselja i rijeka romanizirali pa je Mitrovica, koja je svoje ime dobila prema vođi ilirskoga plemena Tribala – *Sirn* romanizirano postala *Sirmus*; dok drugi misle da je naselje dobilo ime (Sirmus) po vođi keltskoga plemena Tauriska.<sup>9</sup> – Petar *Skok* ima pak ovakvo tumačenje imena *Srijem* (Sřim), pa ističe da je »danas horonim Etnik na – -ac *Srijemac*, gen *Srijemca* m prema f *Srijemka* – *Sřemac*, gen. *Sřemca* m. (...). Madž. *Szerém* iz današnjeg hrv.-srp. ekavskoga ili još vjerojatnije iz *Sremb*, njem prema kllat. *Sirmien*. Slog *sř-* nastao je iz likvidne metateze vlat. lokativa. *Sermi* (upor. *Sermenses* na natpisima) < *Sirmii* (rodno mjesto cara Proba). Prvobitno je to toponim, ime velikog rimskog grada na mjestu gdje je današnja *Mitrovica*, koji je propao u 4. v., a ostalo samo slavensko naselje oko crkve sv. Dimitrija. Bio je i glavno mjesto slavenske županije prije dolaska Madžara, odatle *Szerem megye* 'međa grada Srijema'

<sup>6</sup> Usp. *Šematizam Bosansko-srijemske ili Đakovačke biskupije* (...). Đakovo, 1963. – Adresar Đakovačke i Srijemske biskupije. Đakovo, 1973.

<sup>7</sup> Literatura: N. *Županović*, Les premiers habitants des pays yougoslaves. Ethnologie paléolithique et néolithique de l'Illyricum. Paris, 1919. – Vj. *Klaić*, Prirodni zemljopis Hrvatske. Zagreb, 1878. – D. *Seljan*. Zemljopis pokrajina ilirskih, iiti o gledalo zemlje (...) s kratkim dogodopisnim dodatkom (...), I. Zagreb, 1843. i dr.

<sup>8</sup> Usp. Paškal *Cvekan*, Franjevci u Iloku. Ilok, 1986, 24. (Pisac u tumačenju povijesti dopušta prečesto sebi preveliku slobodu ne obzirujući se na podatke. No, pouzdan je uglavnom u opisu slika, oltara, zvona, orgulja u franjevačkim samostanima i crkvama na hrvatskom području.)

<sup>9</sup> P. *Cvekan*, isto. – Usp. Petar *Milošević* – Radomir *Prica*, Kroz vekove Sirmiuma. Srijemska Mitrovica, 1979, 4.

(potpuno netočno jer u prijevodu s mađarskoga znači *Srijemska županija*, A. S.). Preko županijskog grada pretvorio se rimski toponim u horonim«. <sup>10</sup>

Nije svrha ovoga rada iznijeti mišljenja i tumačenja o toponimu / horonimu *Srijem*, nego u slijedu povijesti upozoriti na to da je današnje oblasno i zemljopisno područje bilo znano u prošlosti od prvih povijesnih spomena. Također je poznato da je vrlo rano, u prvom stoljeću kršćanstva srijemsko područje poznato kao ustrojena crkvena pokrajina – *Srijemska biskupija*, a u brojnim spisima spominje se Sv. Andronik kao biskup kojemu su službu povjerali apostolski prvaci Sv. Petar i Pavao. <sup>11</sup> Bilo je prekida u opstojnosti (nad)biskupije (god. 582. Sirmium je razoren), u borbi za prevlast Mađara, Bugara, Bizanta i mladoga hrvatskog kraljevstva nad Srijemom, područje je mijenjalo svoju političku i crkvenu pripadnost. Papa Grgur IX obnovio je Srijemsku biskupiju i odredio joj sjedište u Banovom Manastiru – Banoštoru (Slankamen ?). Ukupno se na srijemskoj biskupskoj stolici izmijenilo do 1779. 72 biskupa među kojima je bilo niz redovnika. <sup>12</sup> Konačno je papa Klement XIV. svojom bulom *Universi orbis Ecclesiae* 9. srpnja 1773. ujedinio Đakovačku i Srijemsku biskupiju (*Ecclesiae canonice unitae*).

Treba pripomenuti da je Srijem bio tijekom povijesti oblasno podijeljen na dvije županije: Vukovarsku i Srijemsku. Dioba je obavljena krajem XII. stoljeća kada su Srijemom zavladao kraljevi ugarske kuće Arpadovića koji su ustrojem županija prema ugarskom uzoru <sup>13</sup> željeli ojačati kraljevsku vlast: županiju kralj predaje županu kao feud pa je zato županijski poglavar ovisan o kraljevoj volji ili neposredno o hercegu, koji je kraljev zamjenik u Slavoniji i Srijemu. <sup>14</sup> U prošlosti je granica između spomenutih županija sa sjevera bila na Dunavu (između Neština i Suseka) te se u ravnoj crti spuštala na okuku Save zapadno nedaleko od naselja Lačarka. <sup>15</sup> Ne upuštajući se u sve što se povijesno događalo u spomenutim županijama treba zabilježiti da su nakon oslobođenja

<sup>10</sup> Petar Skok, Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskoga jezika, III. Zagreb, 1973, 320 s.v. (njegova obradba natuknice *Srijem* nije bez zamjerki).

<sup>11</sup> U našoj crkvenoj i kulturnoj povijesti Sv. Andronik se spominje u svezi s vjerovjesničkom djelatnosti *Ćirila i Metoda*. Naime, Metod je bio u svoje doba imenovan biskupskim nasljednikom »na stolici sv. Andronika«. – Usp. *Šematizam Bosansko-srijemske (...)* biskupije. Đakovo, 1963, 32 i dr.

<sup>12</sup> E. Gašić, *Brevis conspectus (...)*, – *Šematizam Bosansko-srijemske ili Đakovačke biskupije (...)*, 32.

<sup>13</sup> Osim *Vukovarske* i *Srijemske* na ugarski su način uređene još županije Virovitička i Požeška.

<sup>14</sup> Vj. Klaić, *Povijest Hrvata*, I. Zagreb, 1972, 317 ss.

<sup>15</sup> T. Smičiklas, *Codex diplomaticus*, III, 183–184, 346–37 i dr. Brojne povelje iz XIII, XIV i XV. stoljeća svjedoče o Vukovskoj/Vukovarskoj županiji. – Stj. Pavičić, *Vukovska župa*, I. Zagreb, 1940. – T. Smičiklas, *Dvjestogodišnjica oslobođenja Slavonije, I – II*, Zagreb, 1891/92, 23 ss. – P. Cvekan, *Franjevci u Vukovaru*. Vukovar, 1980, 30.

Slavonije i Srijema odlukom (1745) carice Marije Terezije uređeni kao tri županije: Virovitička, Požeška i Srijemska sa sjedištem u Vukovaru. Područje Srijemske županije bilo je uslijed uređenja Vojne Krajine smanjeno širokim prostorom uz Savu te dio istočnog Srijema.<sup>16</sup> Međašni podaci o županijskom ustrojstvu Srijema u ovom radu potrebni su u pregledu razmještaja negdašnjih i današnjih samostana, poglavito onih u kojima su bila filozofska učilišta u XVIII. stoljeću.

### 3. Dolazak i djelatnosti franjevaca među srijemskim žiteljima

Općenito se drži da su franjevci stigli u naše krajeve u XIII. stoljeću, pače prije općega zbora Franjevačkoga reda (1232), jamačno na zboru god. 1223. ili 1227.<sup>17</sup> Drži se također da pri spomenu Slavonije i franjevačke redodržave u njoj u poveljnim pismima treba imati na umu također Hrvatsku i Dalmaciju budući da je cjelokupno današnje hrvatsko područje bilo u zajedništvu s Ugarskom pod Arpadovićima. Što se sve događalo na općim franjevačkim zborovima 1230. i 1239. ne bi ulazilo u okvire ovoga rada da područje Vukovarske i Srijemske županije nije bilo pod upravom ugarskih kraljeva, kako je već spomenuto. A franjevci su »iz Njemačke došli u Ugarsku, a onda i na područje Slavonije i Srijema.«<sup>18</sup>

O nazočnosti franjevaca u Ugarskoj svjedoči pomirbena povelja kralja Bele IV. i ugarskog episkopata (1232/1233)<sup>19</sup>, a tijekom XIII. stoljeća preuzimali su

<sup>16</sup> R. *Kauk*, Vukovar s istoimenom županijom u prošlosti. Narodne novine, god 61(1895). Zagreb, s.a., br. 126. – Vj. *Klaić*, Crtice o Vukovskoj županiji i Đakovu u srednjem vijeku. Vjestnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva, knj. 2. Zagreb, 1900, 98–108. – E. *Laszowski*, Vukovo-Vukovar. Hrvatski list, god. 12 (1923) br. 153. Osijek, s.a., 2–3. i dr.

<sup>17</sup> Dominik *Mandić*, Franjevačka Bosna. Rim, 1968, 22, 30. – *Jordanus a Yane*, Chronica Analecta Franciscana, I, Quaracchi, 1885, cap. 55. – N. *Buzjaković* – E. *Fermeđžin*, Chronicon observ. provinciae Bosnae Argentinae. Starine JAZU, svez. XXII. Zagreb, 1890, 6–27. – E. *Fermeđžin*, Acta Bosnae potissimum ecclesiastica (924–1752). Monumenta Slav. Meridionalium, XXIII. Zagreb, 1892. – C. *Othmer*, Quaestio de tempore adventus Fratrum Minorum in Bosnam deque fundatione primae eorum vicariae. Romae, 1931. – P. *Čapkun*, De organisatione pastoralis Franciscanorum apud Croatarum gentem. Sibenici, 1940. – A. *Theiner*, Vetera monumenta historica Hungarum sacram illustrantia, I–II. Romae, 1859–1862. – J. *Karácsonyi*, Szent Ferencz rendjének története Magyarországon 1719–ig. I–II. Budapest, 1922–1924. – A. *Sekulić*, Drevni Bač. Split, 1978. i druge knjige i rasprave.

<sup>18</sup> P. *Cvekan*, Franjevci u Vukovaru, 41.

<sup>19</sup> A. *Theiner*, Monumenta Hungarica, I, 119, Nr. 198. – T. *Smičiklas*, Codex dipl., III, str. 412, 443.

samostane u Ugarskoj, zatim između Dunava i Tise (Bač<sup>20</sup>) te Save i Drave (područje zvano Slavonija u koje je uključen i *Srijem*). Međutim, na području negdašnjih županija *Vukovske* (Vukovarske) i *Srijemske* tijekom spomenutoga stoljeća i početkom XIV. stoljeća niču samostani u Srijemu koji su udruženi u *Srijemsku kustodiju*<sup>21</sup> koja je doista upravno bila dio Ugarske redovničke provincije (imala je 8 kustodija).<sup>22</sup> Bilo je – prema popisu iz 1344.<sup>23</sup> – deset samostana u Srijemskoj kustodiji koji su već spomenuti: Bač, Ilok, Mitrovica, Tordinci, Mandelos, Irig, Zemun, Indija (Euch), Banoštor, Vrdnik (Rednich). No, uz Srijemsku kustodiju i samostane u njoj treba na području negdašnje Vukovske županije spomenuti samostane u Đakovu (1347)<sup>24</sup> i u mjestu Vrbica<sup>25</sup>, koji su pripadali *Kustodiji Usori*, te samostan *Alšan / Alšanj*<sup>26</sup>, koji je pripadao *Kustodiji Mačvi*.

Ako se o samostanu u *Tordincima* (Tădua; Rodna ?) ne zna puno, ipak ga spominju popisi iz XIV. stoljeća.<sup>27</sup> No, o samostanu u Šarengradu (Athia / Ača, Oćin) bit će još podataka u ovom radu, dok se za onaj u *Beraku* (Pereczke) malo znade: utemeljio ga je Filip *Korođ*, jamačno između 1415. i 1450. (ne slažu se podaci u E. Fermendžina i E. Gašića)<sup>28</sup>, obitelj je u njemu imala svoju grobnicu; pri put je samostan stradao 1526, a kad su ga franjevci obnovili, ponovo su ga 1531. Turci spalili. Franjevci su zatim napustili samostan i nisu se onamo vraćali.

Treba pripomenuti da je god. 1526. bila iznimno značajna jer su stradali samostani »Vylah, Athia, Alsan, Pereczke...« kako bilježi ljetopisac u Gyöngyösu (s. a., pag. 26). No, zanimljivo bi bilo zabilježiti koje i kakve su se preinake dogodile u ustrojstvu Franjevačkoga reda općenito, posebice pak na našim područjima (Vikarija Bosna, Vikarija Ugarska, ugarska provincija Presvetoga Otkupitelja i dr.). Samostani na području Srijema bili su u dvije provincije, dok

<sup>20</sup> A. Sekulić, *Drevni Bač*, 39–41.

<sup>21</sup> L. Waddingus, *Annales Minorum* (...), IX, 292, 293.

<sup>22</sup> *Kustodija* je područje odijeljeno i udaljeno od provincije (redodržave), ali joj pripada. Kustodijom upravlja kustos (ponegdje se čuje: *kustod*).

<sup>23</sup> L. Waddingus, *Annales Minorum*, 292.

<sup>24</sup> *Đakovo* (Diacovo, Diaco), naselje u kojemu je franjevački samostan utemeljen 1347. S dopuštenjem pape *Klementa VI* zapalili su ga i razorili kalvini god. 1551. U njemu je bio pokopan bosanski biskup franjevac *Peregrin Saksonac* (†1356).

<sup>25</sup> E. Fermendžin, *Acta Bosnae* (...) str. 43, bilježi pismo pape *Grgura XI*. kojim dopušta mačvanskom banu Ivanu *Horvatu* izgradnju samostana u Vrbici. Neki drže (E. Gašić, primjerice) da je bio u današnjem selu *Novi Mikanovci*. Propao je za turskoga gospodarstva.

<sup>26</sup> *Alšan/Alšanj* je podigao pečujski biskup *Valentin* 1376. na svome posjedu. Podigao ga je uz dopuštenje pape *Grgura XI*, a nazvan je prema Valentinu od Alšanja, kasnije stožernika Crkve. Nema mu spomena poslije Turaka. Jamačno se nalazio oko *Gunje* ili *Otoka*.

<sup>27</sup> Usp. P. *Cvekan*, *Franjevci u Vukovaru*, 44.

<sup>28</sup> E. Fermendžin, *Chronicon* (...), 26–27, Nr. 2 – E. Gašić, *Brevi conspectus*, 158.

se konačno u Salvatorijanskoj nisu našli: Ilok, Athia, Berak, Đakovo, Alšanji,<sup>29</sup> Šarengrad, Petrijevi (Osijek), Podborje (Daruvar), Poljanska (Stražeman), Varalja, Ivanić i Remetinec (Varaždin).<sup>30</sup>

Međutim, za franjevački razvitak i djelatnosti jamačno je potrebno znati da su dušobrižničku službu obavljali iz svojih samostana na vrlo širokim područjima. Tako su primjerice iz Iloka upravljali župama u *Moroviću* (područne crkve: Batrovci, Lipovac, Adaševac, Mala Vaska), *Drenovcima* (Rajevo Selo, Podgajci, Vrbanj, Strošinci, Rašinovci, Gunja), *Bošnjacima* (područne su im crkve Štitar i Županja), *Otoku*.<sup>31</sup> Djelovali su slično i oko Vukovara<sup>32</sup> i Šarengrada.<sup>33</sup> U tursko doba franjevačka skrb nije prestala<sup>34</sup>, a nakon bečkog rata (1683–1699) započeo je nov život koji je potresla na srijemskom području Rakoczyjeva buna (1704). Obnova vjerskoga i kulturnoga života u Srijemu tražila je obrazovane, dobro pripravljene ljude koji će terete i odgovornosti srčano ponijeti kroz svagdašnjicu. Franjevci su morali nakon preustrojstva svojih samostana i redodržave Bosne Srebrene urediti svoje odgojne zavode i učilišta, najčešće u samostanima koji su bili prikladni za život mladih ljudi, budućih dušobrižnika.<sup>35</sup> U Bačkoj, Srijemu i Baranji bilo je nekoliko takvih redovničkih kuća koje su stekle ugled ne samo među redovnicima nego i u javnosti, među općinstvom (Bač, Baja, Budim<sup>36</sup>, Ilok, Vukovar i dr.). Tijekom XVIII. stoljeća dogodila se dioba velike redodržave Bosne Srebrene: najprije su se odijelili franjevci iz Dalmacije i ustrojili su svoju redodržavu Sv. Kaja, poslije *Provinciju Presv. Otkupitelja* (1735), zatim je uređena *Provincija Sv. Ivana Kapistrana/Kapistranska* god. 1757. u koju su uključeni samostani u Srijemu: Petrovaradin, Ilok, Đakovo, Vukovar, Šarengrad, Beograd (Zemun).<sup>37</sup> Pre-

<sup>29</sup> P. Cvekan, Franjevci u Vukovaru, 46 (na temelju podataka iz djela E. Fermežđina, Chronicon...)

<sup>30</sup> E. Fermežđin, nav. dj., 26–27; E. Gašić, nav. dj., 158.

<sup>31</sup> Šematizmi Hrv. Provincije sv. Ćirila i Metoda, 1925, 1940. i 1969. s.v. – *Franjevci Hrv. provincije sv. Ćirila i Metoda*. Zagreb, 1992, 166–167.

<sup>32</sup> *Franjevci Hrv. provincije sv. Ćirila i Metoda* (...), 187–188.

<sup>33</sup> Nav. dj., 182–183.

<sup>34</sup> Usp. Franjo Emanuel Hoško, Filozofsko učilište u Vukovaru (1733–1783). Anali za povijest odgoja. Zagreb, 1(1992), 13–24.

<sup>35</sup> Franjo Emanuel Hoško, Organizacija filozofske i teološke nastave na visokim školama Provincije sv. Ladislava (...). Kačić (Sinj), 6(1874), 53–70. – Isti, Prosvjetno i kulturno djelovanje bosanskih i hrvatskih franjevacâ tijekom 18. stoljeća u Budimu. Nova et vetera, 27(1977), sv. 2. Sarajevo, a. an., 113–119.

<sup>36</sup> Ante Sekulić, Naša podunavska filozofska učilišta, sadržaj njihova rada i značenje. Prilozi za istraživanje (...), 7(1981), br. 13–14, 69–106.

<sup>37</sup> *Brevi memoria provinciae Capistranae* (...). Budaë, 1857, 26–34. – Čuntić i Zemun ostali su rezidencijama, nove su osnovane u Pakši, Rumi i Mitrovici, a napuštena je u Šimontornji.

uredbe velikoga područja negdašnje redodržave Bosne Srebrene u manje provincije nametnulo je i smišljeni rad oko ustrojstva učilišta u Kapistranskoj. Na našem srijemskom području franjevački samostani u Petrovaradinu, Iloku i Vukovaru preuzeli su službu odgoja i izobrazbe mladih ljudi koji su se odlučili posvetiti duhovnom i kulturno-prosvjetnom radu.<sup>38</sup>

#### 4. Prikaz visokih učilišta, predavača i njihovih sačuvanih djela tijekom XVIII. stoljeća

4.1. U razmatranju podataka o visokim filozofskim učilištima u Srijemu može se početi s podacima o Petrovaradinu, jer je ondje već god. 1715. postojao takav studij.<sup>39</sup> Međutim, čini se uputnijim slijediti podatke abecednim redom. Najvažnija su svakako učilišta u Iloku, u spomenutom Petrovaradinu i Vukovaru, ali su povremeno filozofski studiji bili u Šarengradu, rijetko u Rumi i Zemunu.

a) U Iloku su naizmjenice djelovali filozofsko učilište i škola moralnoga bogoslovlja.<sup>40</sup> O povijesti pak iločkoga samostana literatura je obilata,<sup>41</sup> a zanimljive su također rasprave o naselju, izgradnji, povijesnim zbivanjima, žiteljima te znamenitostima i spomenicima.<sup>42</sup> O imenu gradića na desnoj obali Dunava, na obroncima Fruške gore, neki misle da nema pouzdanoga tumačenja.<sup>43</sup> Među pokušajima da se ime protumači spominju se mišljenja Petra

<sup>38</sup> *Šarengrad* se spominje kao povremeno boravište franjevačkih klerika. No, tamošnji samostan nije bio trajnije učilište.

<sup>39</sup> *Brevis memoria* (...), 63. Pripomenuto je ondje da je Conventus Petrovaradiensis abolutus.

<sup>40</sup> Usp. F.E. *Hoško*, *Filozofski rukopisi* (...), 151.

<sup>41</sup> *Liber commentarius rerum memoratu dignarum conventus Sancti Ioannis a Capistrano Illokienii* (...), 1726–1885, ASI (arhiv samostana u Iloku) B-1-1. – *Brevis memoria* (...), 58–60. – *Euzebijje Fernendžin*, Nješta o Iloku, samostanu iločkom i crkvi samostanskoj. Glasnik Biskupije djakovačke i srijemske, god IV(1876), br. 14. Đakovo, s. an. 109–112. – Mladen *Barbarić*, Povijest crkve iločke. Osijek, 1918. – *Isti*, Iločke starine. Zagreb, 1899, 1905. – *Isti*, Fragmenti. Osijek, 1934. – Đuro *Szabo*, Spomenici prošlosti u Srijemu. Ilok. Savremenik, travanj 1917, br. 1, 13–29. – Ivo *Mažuran*, Čudesa Ivana Kapistrana. Ilok, 1986. – Franjevci Hrv. provincije sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1992, 166–167. i dr.

<sup>42</sup> A.F. *Heksch*, Ilok u Sremu. Javor, god. VII, svez. 34, 1880. – Lj. S. *Dorđević*, Ilok. Zastava, god 52(1921), br. 212. – Mladen *Barbarić*, Ilok u prošlosti i sadašnjosti. Hrvatski list, god. XV(1934), br. 4849. Osijek, s. an., 6–8. – Andras *Kubinyi*, Pitanje bosanskog kraljevstva Nikole Iločkoga. Županjski zbornik, Županja, 1973. – Anđela *Horvat*, Dva epitafa u Iloku. Zbornik za likovne umjetnosti Matice srpske, 15. Novi Sad, 1979. – Vanja *Radauš*, Srednjovjekovni spomenici Slavonije. Zagreb, 1973. – Mato *Batorović* i dr., Ilok u hrvatskoj kulturi. Zagreb, 1992. i dr.

<sup>43</sup> P. *Cvekan*, Franjevci u Iloku, 20. – Usp. Ivan *Kukuljević*, Sitnice o postanju imena nekih gradova (...). Arhiv za povjestnicu (...), V. Zagreb, 1859, 197.



*Katančića* i *Petra Skoka*,<sup>44</sup> zatim isprave u kojima se naselje različito spominje: *Vylak*, *Vylok*, *Wylak*, *Ujlak* i *Ilok*.<sup>45</sup> No, ne može se u tumačenju imena *Ilok* početi s pogrešnim prijevodom mađarske riječi *Ujlak*, koja »naški znači – prag, stepenice...«<sup>46</sup>

Drevno naselje Villacum bilo je sjedište srijemskog biskupa i sestara klarisa, a vlastelin Ugrin sagradio je god. 1349. franjevcima samostan i crkvu od koje je jedan zid ugrađen u zapadni dio današnje crkve. Prema podacima Grgura Čevapovića u iločkom samostanu održani su provincijski kapituli god. 1353. i 1361.<sup>47</sup> Jamačno su u Iloku u ono doba bili franjevci konventualci, jer je papa Nikola V. dopustio vojvodi Nikoli Iločkom, gospodaru Iloka, da može u iločki samostan mjesto konventualaca uvesti franjevce opservante (opslužitelje prvotnoga Pravila).

Za samostan i franjevce u Srijemu značajan je podatak da je u Iloku 23. listopada 1456. umro *Ivan Kapistranski* (uskoro proglašen svetim), koji je ranije iste godine 21. i 22. srpnja vodio križare u obrani Beograda od Turaka.<sup>48</sup> Nepoznato je danas gdje se nalazi njegovo tijelo.<sup>49</sup> Nikola Iločki je 1468. produljio ondašnju iločku crkvu, u kojoj se nalaze nadgrobne ploče *Nikole* (umro 1477) i njegovog sina *Lovre* (umro 1524), urešene su s renesansnim epitafima.<sup>50</sup> God. 1506. spominje se Iločka kustodija u sastavu ugarske Provincije Presv. Otkupitelja. Početkom XVI. stoljeća u povijesti iločkoga samostana spominje se Pavao *Tomori*, koji je u njemu postao franjevcem, kasnije pak nadbiskup Bačko-kaločke nadbiscopije i vojskovođa (boj kod Petrovaradina i na Mohačkom polju).<sup>51</sup> U doba turske vladavine *Ilok* je sjedište sandžaka, ne spominje se 1531. u popisu franjevačkih samostana, također na sinodi u Bapskoj u kolovozu 1581. nema iločkog župnika.<sup>52</sup> Početkom XVII. stoljeća o malobroj-

<sup>44</sup> P. *Skok* nije tumačio toponim *Ilok* s pomoću riječi *naviljak* kako to piše P. Cvekan u spomenutoj knjizi o franjevcima u Iloku. Poglavitno ne na str. 592, nego u III. knjizi svoga Etimološkog rječnika (...) tumači na str. 593. riječ *vile* f pl.

<sup>45</sup> T. *Smičiklas*, Codex dipl. V, 283/84; IX, 159/160; X, 217–221; XI, 328–329. i dr.

<sup>46</sup> P. *Cvekan*, Franjevci u Iloku, 20. *Ujlak*: *Új lak* = novi stan; *új* – nov, *lak* – stan.

<sup>47</sup> Gregorius *Csevapovich*, Recensio observantis minorum provinciae S. Joannis A Capistrano (...) Budaë, 1830, 110.

<sup>48</sup> Johannes *Hofer*, Joannes von Capistrano, I – II, Innsbruck, 1936.

<sup>49</sup> E. *Fermendžin*, De sacris exuviis actu Bistrizze in Rumenia servatis. Relatio brevissima. Dakovački glasnik, 1875. – Filippo *di Marchis*, Giovanni da Capestrano, 1386–1456. il mistero delle sue reliquie. Speleto, 1984. i dr.

<sup>50</sup> Anđela *Horvat*, Dva epitafa u Iloku, usp. bilj 42.

<sup>51</sup> Ferdo *Šišić*, Pregled povijesti hrvatskoga naroda. Zagreb, 1962, 236.

<sup>52</sup> Antun *Bošnjaković*, Crkva Blažene Djevice Marije u Bapskoj. Zagreb, 1978, 78–87.

nim katolicima u Iloku skrbio se župnik u *Ljubi* (selo u današnjoj župi u Sotu). Između god. 1618. i 1620. pohodio je Petar *Katić* srijemsko područje i boravio je u Iloku (spominju se također Šimun *Matković* i Bartol *Kašić*).<sup>53</sup> O životu pak u Iloku za turske vlasti sačuvao je svoje dojmove turski putopisac Evlija *Čelebi*.<sup>54</sup>

God. 1659. nakon što su dušobrižničku skrb za Iločane preuzeli franjevci iz Olova, preuzeo je fra Marko *Temišvarac*. Kad je pak 12. srpnja 1688. oslobođen ispod turske vlasti, a nakon konačne pobjede kršćanske vojske nad Turcima, car Leopold I darovao je god. 1697. grad i posjed Ilok nećaku pape Inocenta XI, istaknutom i uglednom Liviju *Odescalchi*.<sup>55</sup> Potomci spomenute obitelji bili su gospodari i vlasnici iločke gospoštije i kaštela sve do jeseni 1944.

Iločki samostan nosio je naslov spaljenoga olovskoga franjevačkog samostana (1704), a tek poslije god. 1714. opet je »Iločki samostan sv. Ivana Kapistranskoga«. Zatim su obnovljeni dijelovi samostana (zapadno krilo, a dograđeni su istočno i sjeverno krilo) i crkva. Srijemski biskup Gabrijel Herman *Patačić* (poslije bačko-kaločki nadbiskup) posvetio je 1731. obnovljenu iločku crkvu.<sup>56</sup>

U to doba, od god. 1717. u iločkom samostanu djeluje filozofsko učilište.<sup>57</sup> Stigli su u Ilok predavači Šimun *Lalić*, Josip *Mihić*, Augustin *Blažević* i Mihovil *Petković*.<sup>58</sup> F. E. *Hoško* pak piše: »U nizu predavača iločkoga filozofskog učilišta treba istaknuti Josipa *Mihića*, Petra *Mandikića* i Bernarda *Leakovića*, a napose Bernardina *Pjanića*, autora prvoga filozofskog rukopisa iz redova profesora filozofije ne samo u Srijemu...«<sup>59</sup> O spomenutim predavačima kao i onima koji nisu ovdje zabilježeni – naknadno u ovom radu.

b) *Petrovaradin* je naselje na desnoj srijemskoj obali Dunava; nazivali su ga zbog iznimno strateško-vojnoga značenja »Gibraltarom na Dunavu«. U povijesnim spisima naselje je zabilježeno različito: *Peturvarada*, *Peturwarod*, *Peter Warad*, *Petrode Waradino*, *Petro-Varadinum*, *Pétervárad*.<sup>60</sup> Jamačno se može prihvatiti povijesno tumačenje imena naselja: god. 1200. bio je vlasnik područja

<sup>53</sup> E. *Fermendžin*, Acta Bosnae (...), 364–366.

<sup>54</sup> Evlija *Čelebi*, Putopis. Sarajevo, 1979, 522.

<sup>55</sup> Prvi vlasnik Iloka Livio *Odescalchi* ustoličen je 19. ožujka 1698. kao herceg iločki. Do 1944. bilo je osam gospodara posjeda spomenute obitelji u Iloku.

<sup>56</sup> *Franjevci Hrv. provincije sv. Ćirila i Metoda*, 167. – P. *Cvekan*, Franjevci u Iloku, 96–100.

<sup>57</sup> ASI Lib. comm. I, 18.

<sup>58</sup> P. *Cvekan*, Franjevci u Iloku, 164.

<sup>59</sup> F. E. *Hoško*, Filozofski rukopisi predavača (...), 152.

<sup>60</sup> K. *Nehring*, Comitatus Bachiensis et Bodrogiensis. München, 1974, 62.

gdje je niknulo naselje stanoviti Gurwey (Turwey), a nasljednik mu je bio Petar (Péter) prema kojemu je tvrđava (vár) dobila svoje ime. God. 1230. potpisao je kralj Bela IV jednu ispravu *in villa Peturvarad*.<sup>61</sup> Petrovaradin se postupno, ali uspješno razvijao jamačno i zbog skele (kompe) preko Dunava i zbog sajмова koji su se ondje održavali. Dolazili su trgovci iz cijele Ugarske i Srijema, pa nije rijetkost spomen Petrovaradina pod imenom Vásárosvárad (vásár, madž. – sajam).<sup>62</sup>

U prigodnoj knjizi o stotoj obljetnici Kapistranske redodržave *Brevis memoria* (...) kratko je zabilježeno da je samostan u Petrovaradinu *abolitus*: »Conventum hunc ab administratis compluribus parochiis clarum Aug. Imp. Josephus II. anno 1786 pro suppresso declaravit«. <sup>63</sup> Samostan, koji je upravljao brojnim župama, ukinuo je car Josip II. Franjevci su iz Petrovaradina, znade se pouzdano, upravljali župama u Kamenici i Karlovcima.

Već god. 1715. bilo je u Petrovaradinu filozofsko učilište: najprije od 1715. do 1718 (predavač je bio Grgur Margić)<sup>64</sup> i od 1755. do 1758 (predavač je bio Josip Srimčević).<sup>65</sup> Međutim, u petrovaradinskom učilištu djelovao je također Ladislav Spaić (od 1765. do 1768), pisac filozofskih djela, koji je tada predavao dogmatsko bogoslovlje. Petrovaradinsko je, naime, filozofsko učilište od 1720. do 1735. postalo učilište moralnoga bogoslovlja, a od 1735. do 1783. učilište moralnog bogoslovlja.

c) *Conventus Scharengradiensis* (...) ex conventu Athia (Sotin) anno 1526 per Turcas everso colonos accepit, ante obsidionem Wiennensem a Barbaro exagitatos.<sup>66</sup> Šarengrad, smješten između Iloka i Vukovara, na srijemskoj obali uz Dunav, razvio se na podnožju staroga srednjovjekovnog grada pod imenom *Athya*. Ondje je u XI. stoljeću postojao templarski ili benediktinski samostan. Početkom XV. stoljeća gospodar grada Ivan Morovički, ban Mačve, podigao je franjevcima crkvu i samostan nakon što su mu zamisao o tome odobrili pape *Inocent VII.* (1405) i *Grgur XII.* (1411). Franjevcima Bosanske vikarije dopustio je papa Martin V. (1420) nastaniti se u samostanu. Između god. 1526. i 1600. franjevci su boravili u Šarengradu; u jeku turskih osvajanja – ante obsidionem

<sup>61</sup> A. Sekulić, O hrvatskim toponimima u Bačko-bodroškoj županiji. Rkps, 1993, 123.

<sup>62</sup> István Iványi – Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára, III. Szabadka / Subotica, 1909, 86.

<sup>63</sup> *Brevis memoria* (...), 63. Samostan franjevački u Petrovaradinu bio je pod naslovom Sv. Franje Asiškoga.

<sup>64</sup> Grgur Margić iz Kapistranske redodržave prešao je kasnije u Bugarsku franjevačku provinciju pa je u službi provincijala umro 16. svibnja 1729. u Ljubljani na putu na generalni kapitul.

<sup>65</sup> Josip Srimčević je umro 7. svibnja 1779. u Šarengradu.

<sup>66</sup> *Brevis memoria* (...), 62.

Wiennensem – prije opsade Beča. Poznato je da su se u to doba franjevci tuzlanskoga i olovskog samostana skrbili za vjernički život u srijemskim župama: Otoku, Lazu, Ivankovu, Erdeviku, Jankovcima, Cerni, Ljubi, Moroviću, Bapskoj i već spomenutom Vukovaru. Naime, kad su franjevci protjerani iz Tuzle – everso anno 1690 Salinarum conventu – došli su sa svojim vjericima i uz šarengradsku crkvu podigli skromno stanište, a god. 1703. upravljali uz šarengradsku župu još i župama Vinkovci i Cerna. Tijekom XVIII. stoljeća crkva i samostan obnovljeni su i ondje je odgojni zavod – novicijati, a povremeno je bilo i slušača filozofije. Tridesetak godina djelovala je u samostanu pučka škola (1743 – 1789) koju su vodili franjevci.<sup>67</sup>

d) *Vukovar* je hrvatsko naselje na desnoj obali Dunava o kojemu su napisane brojne rasprave i knjige.<sup>68</sup> Najprije se u povijesti spominje *castrum de Wolco / Walko*,<sup>69</sup> zatim je nastalo podgrađe spomenute tvrđe *suburbium castrum Walkow*.<sup>70</sup> Sredinom XIV. stoljeća (1347), dopuštanjem kralja Ljudevita I, održana je *congregatio generalis* (opća / generalna skupština) plemića Vukovske županije, u XIII. stoljeću razvilo se podgrađe pod istim imenom koje je u XIV. stoljeću imenovano *Vukovar*.<sup>72</sup> Iz podgrađa razvilo se, dakle, naselje koje je od 1231. ima svoje povlastice: svoga suca, zapovjednika tvrđave, zapovjednika straže.

Unatoč podataka da su franjevci djelovali tijekom srednjega vijeka u Vukovarskoj županiji o njihovom samostanu je zabilježeno: »originem suam debet Patribus ex conventu Athyensi (Sotti) anno 1526 per Turcas diruto profugis, qui bene pius jam in triste futuram prospicientes locum quemdam Laz sylvas inter et paludes situm subintrarunt...«<sup>73</sup> Placido *Belavić* o popularnoj je vukovarskoj

<sup>67</sup> Usp. *Franjevci Hrv. provincije sv. Ćirila i Metoda*, 182–183.

<sup>68</sup> Robert *Kauk*, Vukovar s istoimenom županijom u prošlosti. Narodne novine, god. 61(1895), br. 126. Zagreb, s. an. – *Isti*, Razorene tvrđave u starodrevnoj županiji vukovarskoj. Narodne novine, god. 61(1895), br. 156, 157 i 168. Zagreb, s. an. – Vjekoslav *Klaić*, Crtrice u Vukovskoj županiji i Đakovu u srednjem vijeku. Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva, knj. 2. Zagreb, 1900, 98–108. – Emil *Laszowski*, Vukovo – Vukovar. Hrvatski list, god. 4(1923), br. 153 Osijek, 1923, 2–3. – Rudolf *Horvat*, Vukovar u tursko doba. Hrvatski list, god. 13(1932), br. 250. Osijek, 1932, 6–7. – S. R. *Lončar*, Istorijski razvitak grada Vukovara. Jugoslavenski dnevnik, god. 3. (1931), br. 215. Novi Sad, 1931, 1. – Placido *Belavić*, Crtrice iz prošlosti Vukovara. Vukovar, 1927. – *Isti*, Povijest samostana i župe vukovarske. Vukovar, 1928. – Stjepan *Pavičić*, Vukovska župa u razvitku svoga naselja od XIII. do XVIII. st. Zagreb, 1940. – *Isti*, Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji. Zagreb, 1953. – Paškal *Cvekan*, Franjevci u Vukovaru. Vukovar, 1980, i dr.

<sup>69</sup> T. *Smičiklas*, Codex dipl. V, str. 101, 774; VI, 279, 537, 543.

<sup>70</sup> Usp. *Codex dipl.*, V, 279; VI, 537.

<sup>71</sup> *Codex dipl.*, XIII, 253; XIV, 93–94.

<sup>72</sup> *Codex dipl.*, V, 280. – Usp. P. *Cvekan*, Franjevci u Vukovaru, 13–15.

<sup>73</sup> *Brevis memoria* (...), 68.

crkvi i samostanu pohrvatio navedeni tekst ovako: »sluteći ogromnu najezdu Turaka, sklonuše se naši Franjevci iz Sotina u Laze, koje zaonda ležahy medju samim šumama i močvarama.«<sup>74</sup> Najprije su franjevci obavljali dušobrižništvo potajice, na ogromnome prostoru između Dunava i Save, piše P. Belavić. Bosanski franjevci spomenute Srijemske kustodije bili su podvrgnuti redovničkom poglavaru u Baču – praesidentibus a Guardiano Bacsiensi dependentibus.<sup>75</sup> No, kad je 1704. za Rákóczyjeve bune stradao samostan u Baču, gvardijan Antun Oršić s dijelom zajednice seli u Vukovar pa se samostan naziva sve do 1715. »bački samostan sv. Marije u Vukovaru.«<sup>76</sup> Od god. 1723. vukovarski franjevci nisu više podložni Baču, grade novu crkvu od čvrsta materijala koju je 1738. posvetio pomoćni pečujski biskup Sigismund Berényi. Tada franjevci već upravljaju župama u Tordincima, Jankovcima, Sotinu (uz Otok, Drenovce i Županju od god. 1708).

God. 1754. pribavio je fra Josip Janković za crkvu tijelo Sv. Bone mučenika. Od 1789. »decreto C. R. confirmatus providet localem parochiam (sub jure patronatus Illmae Familiae comit. ab et in Eltz) cum quatuor filialibus...«<sup>77</sup>

O filozofskom učilištu u Vukovaru nedavno je zabilježio F. E. Hoško:

»Vukovarska franjevačka visoka filozofska škola za pedeset godina svoga djelovanja u franjevačkom samostanu pružala je budućim svećenicima u Provinciji Bosni Srebrenoj, odnosno od 1757. u Provinciji Sv. Ivana Kapistranskoga, redovitu trogodišnju filozofsku izobrazbu propisanu onovremenim općim franjevačkim školskim zakonodavstvom (...)«<sup>78</sup> Učilište je djelovalo u Vukovaru tijekom XVIII. stoljeća od god. 1733. do 1783. i bilo je središnje srijemsko učilište, predavalo je dvadesetak predavača koji nisu svi bili Hrvati i nisu svi ostavili svoja predavanja. Popis predavača u Vukovaru sačuvao je u svojoj knjizi P. Cvekan<sup>79</sup>, a F. E. Hoško pozabavio se njihovom sačuvanom spisateljskom ostavštinom.

4.2. U razmatranju o filozofskoj baštini u (hrvatskom) Srijemu tijekom XVIII. stoljeća nameću se stanovite odrednice. Vremenski je uglavnom sve jasno: radi se o stoljeću *bremenitom* zbivanjima u društvenom i crkvenom životu nakon oslobođenja od turskoga gospodara. Poneki je predavač možda rođen

<sup>74</sup> Pl. Belavić, Povijest samostana i župe vukovarske, 2.

<sup>75</sup> *Brevis memoria* (...), 68.

<sup>76</sup> *Franjevci Hrv. provincije sv. Ćirila i Metoda*, 187.

<sup>77</sup> *Brevis memoria* (...), 68.

<sup>78</sup> F. E. Hoško, *Filozofsko učilište u Vukovaru*, 14.

<sup>79</sup> P. Cvekan, *Franjevci u Vukovaru*, 114–115.

prije početka stoljeća, a drugi je pak koji bio duljeg vijeka od godine svršetka stoljeća. Međutim, predavači su mijenjali mjesta i samostanske zajednice prema odlukama redodržavničkih poglavara (kapitula, pohoditelja), pa se može učiniti nepravda jednoj zajednici priključenjem predavača drugoj. Odlučno je u ovom radu bilo uskladiti životopis i djelatnost predavača i mjesto u kojemu je nastao rukopis ili djelo. Popise predavača objelodanili su – kako je već spomenuto – P. Cvekan (u Iloku i Vukovaru)<sup>80</sup> i F. E. Hoško (takoder u spomenutim učilištima)<sup>81</sup>. Koliko ima manjkavosti u prvom ili drugom popisu, nije bitno, budući da se u ovoj raspravi radi o predavačima koji su ostavili *rukopisno* ili *tiskano* djelo. Učilište u Petrovaradinu nije uključeno u spomenutim popisima.

Predavači i njihova djela raspoređeni su prema abecednom slijedu predavača: najprije je sažeto zabilježen životopis predavača, a zatim slijede njegova djela. Postupak nije jamačno najsretniji, ali učinio se prikladnim.

Paškal *DULE*<sup>82</sup> rođen je u Egeru 11. rujna 1737. – umro u Mohaču, 25. svibnja 1800. Postao je franjevcem u Šarenggradu 1755. Studirao je u Osijeku, položio je zatim propisane ispite za profesora filozofije i predavao je u Vukovaru od 1764. do 1767. Nakon prve godine predavanja prihvatio je novi nastavni program filozofske izobrazbe što ga je proglasio 17. rujna 1765. redodržavnik Josip *Blagoje*. Poslije Vukovara Paškal Dule je profesor moralnoga bogoslovlja u Našicama (1773–1774), zatim u Radni (1774–1775) i Temišvaru (1775–1777). Posljednjih petnaest godina proživio je kao orguljaš u Mohaču.<sup>83</sup>

Paškal Dule napisao je djelo: *Prolegomena universae philosophiae*. Vallcovarini, 1765/1766. Papir, vel. 17 x 21 cm; str. 88+259+266; latinska kurziva; autograf; kartonski uvez, kožni hrbat. Knjižnica Franjevačkog samostana u Iloku (C 282). Sastav rukopisa: str. 3–88 Summulae, str. 1–259 Logica theorethica, str. 1–266 Metaphysica.

Josip *JANKOVIĆ* rođen je u Vukovaru početkom XVIII. stoljeća (»negdje u prvom desetljeću 18. st.«, kako piše F. E. Hoško<sup>84</sup>), obukao je franjevačko odijelo u Baču 6. svibnja 1724. Studirao je u Rimu, stekao je uvjete za profesora filozofije i teologije te naslov generalnoga lektora.<sup>85</sup> Nakon što je umro od kuge,

<sup>80</sup> P. Cvekan, Franjevci u Iloku, 164–165; Franjevci u Vukovaru, 114–115.

<sup>81</sup> F. E. Hoško, Filozofski rukopisi (...), 153; Filozofsko učilište u Vukovaru, 15 ss.

<sup>82</sup> Usp. F. E. Hoško, Filozofsko učilište u Vukovaru, 20–21.

<sup>83</sup> P. Cvekan ne spominje Paškala Dulu u popisu predavača filozofije u Vukovaru, nego jednostavno pripisuje da od 1757. do 1766. »nema zapisa« (jamačno u ljetopisnoj knjizi Liber mem. I).

<sup>84</sup> F. E. Hoško, Djelovanje hrvatskih i bosanskih franjevaca (...), 145.

<sup>85</sup> J. Jankovich, Promptuarium commissarii visitatoris. Ravennae, 1742, 87, 88.

profesor filozofije Leopold Breitenbecker<sup>86</sup> preuzeo je u svom rodnom Vukovaru predavanja iz filozofije na visokom učilištu. U Vukovaru je 10. svibnja 1739. održao javnu raspravu iz filozofije. Iz toga je razdoblja i njegov spis *Philosophia universa*. Predavao je zatim Janković u Budimu dogmatsko bogoslovlje (1745–1750), upriličio je ondje javne rasprave (1740. i 11. rujna 1746)<sup>87</sup>. Slijedile su rasprave 3. rujna 1747, 15. listopada 1747, 28. rujna 1749.<sup>88</sup> Bio je iznimno sposoban, okretan i ugledan. Obnašao je ugledne službe u Redu i svojoj redodržavi (generalni pohoditelj, kustod, generalni definitor, upravitelj provincije).<sup>89</sup> Međutim, u zaletu svoga rada Janković je izazvao i smutnje, poglavito kada se radilo o razdiobi Bosne Srebrene (trodijelna dioba 1735, zatim dvodijelna). Puno je učinio za svoju redodržavu i njen napredak, ali je bio uzročnikom i nepotrebnih smutnji. Umro je 25. ožujka 1757. u Rimu na putu za Murcin, gdje se održavao generalni kapitul Franjevačkog reda.<sup>90</sup>

DJELA: *Philosophia universa*. Valcovarini, 1739. Papir, vel. 16 x 20 cm; nepaginirano; latinska kurziva; idiograf; Jeronim Gjurić, uvez u karton i kožu. Knjižnica Franjevačkog samostana u Budimu (Mártirok ut. 23; sign. k 121).

Sastav rukopisa: Inc. In nomine Sanctissimae Trinitatis... Expl. Dictata a R. P. Josepho a Valcovarino Lectore Generali nec non pro tunc tempore Commissario Visitatori Generali Provinciae S. Ladislai in Croatia. Auditore R. F. Hieronymo Gjurich 1739.

Pripomena: Josip Janković napisao je i druga djela koja nisu filozofskoga sadržaja; ubilježena su u baštini naših podunavskih pisaca: *De Deo uno* (Budaë, 1745–1750),<sup>91</sup> *Promptuarium commissarii visitoris* (Ravennae, 1742), *Compendium sacrarum caeremoniarum* (Venetiis, 1751). P. Cvekan je u svojoj knjizi o Vukovaru zabilježio Jankovićev rukopis u samostanskoj knjižnici pod naslovom *Theologia dogmatica et moralis ex libris P. Josephi Janković*.<sup>92</sup> Naslov zbunjuje: radi li se o Jankovićevu rukopisu ili kakvim priručnim bilješkama (»ex libris...«), nema oznake (danas je bilo nemoguće utvrditi o čemu se radi).

<sup>86</sup> Leopold Breitenbecker, nasljednik prvoga predavača filozofije u Vukovaru – Ivana Šagovca. Umro je od kuge 1793. U knjizi P. Cvekana ubilježen je kao *Brandenbecker* (str. 114), F. E. Hoško u spomenutoj raspravi (bilj. 84) piše *Breidenbecker*, a u novoj raspravi o učilištu u Vukovaru: *Breitenbecker*.

<sup>87</sup> *Arhiv Franjevačkog samostana u Budimu* (AFSB), *Protocollum conventus Budaë*, I, 74, 96.

<sup>88</sup> Nav. dj., 116, 117, 133.

<sup>89</sup> AFSB, *Protocollum conventus Budaë*, I, 124, 142, 143, 153.

<sup>90</sup> Phil, *Lastrić*, *Epitome vetustatum provinciae Bosnensis*. Ancona, 1776, cap. I, 8.

<sup>91</sup> Franj. knjižnica Budim, sign. K–I–21.

<sup>92</sup> P. Cvekan, *Franjevci u Vukovaru*, 117.

Ladislav JEZIK<sup>93</sup> nije zabilježen u knjizi P. Cvekana o Vukovaru premda je predavao filozofiju na vukovarskom učilištu od 1761. do 1764. Rođen je u Berkesdu, 27. rujna 1733, a umro u Osijeku 13. lipnja 1793. Studirao je filozofiju (1754–1757) i teologiju (1757–1761) u Osijeku. Nakon što je položio ispit za profesora filozofije, predavao je u Vukovaru jedno trogodište, a zatim je predavao bogoslovlje u Osijeku (1764–1775).<sup>94</sup> Obnašao je različite službe u svojoj redodržavi, pa je bio gvardijan u Osijeku (1774–1777), zatim kustod provincije (1777–1781) i provincijal Kapistranske provincije (1791–1793)<sup>95</sup>. Sačuvana su mu dva filozofska spisa zajedno uvezana u istom svesku i čuvaju se u franjevačkom samostanu u Baču.<sup>96</sup> F. E. Hoško bilježi da je L. Jezik ostavio osam filozofskih i teoloških svezaka svojih predavanja<sup>97</sup>, no nisu vezana za rad u Vukovaru.

DJELA: *Physica generalis*, Valcovarini 1762. *Psychologia*, Valcovarini, 1764. Papir: vel. 18,5 x 23,3 cm; str. (4) + 100 + (10) + 285 + (15); latinska kurziva; autograf (?); kartonski uvez, hrbat i uglovi u koži. Knjižnica Franjevačkog samostana u Baču (B 134).

Antun PERECZKY<sup>98</sup> rođen je 23. ožujka 1748. u Budimu gdje je umro 15. prosinca 1792. Bio je Hrvat koji je znao njemački, a ponešto i mađarski. Filozofiju je završio 1766 – 1769, a bogosloviju također u Budimu 1769 – 1773.<sup>99</sup> Kao student bogoslovije branio je u javnim raspravama (8. rujna 1771, 9. kolovoza 1771, 4. veljače 1773) teze Tadije Bošnjakovića,<sup>100</sup> Kristofora Tribskorna i Ladislava Spaića.<sup>101</sup> U Baji je stekao uvjete za predavača filozofije te je predavao u Iloku (1773 – 1774) i u Vukovaru (1774 – 1776).<sup>102</sup> Zatim je položio

<sup>93</sup> *Brevis memoria (...)*, 41.

<sup>94</sup> *Franjevci Hrvatske provincije sv. Ćirila i Metoda*, 63–64.

<sup>95</sup> F. E. Hoško, *Filozofsko učilište u Vukovaru*, 20.

<sup>96</sup> *Vlastite bilješke, god 1977. – Usp. F. E. Hoško, Filozofsko učilište u Vukovaru*, 20.

<sup>97</sup> F. E. Hoško, *Filozofski rukopisi (...)*, 163.

<sup>98</sup> Usp. Arhiv Franjevačkog samostana Brod (AFSBr), *Nomina fratrum, ad nomen – A. Sekulić, Bački Hrvati*, Zagreb, 1991, 384.

<sup>99</sup> *Arhiv Franjevačkog samostana Budim (AFSB)*, *Protocollum conventus Budae*, I, 365, 374.

<sup>100</sup> Tadija Bošnjaković (Tukulj, 19. ožujka 1726 – Baja, 26. listopada 1787) predavao je u Budimu zajedno s Kristoforom Tribskomom (Navaria, 30. siječnja 1733 – Palaš, 2. ožujka 1787). Nekoliko je godina proveo u Somboru i bio je ondje ravnatelj gimnazije.

<sup>101</sup> Ladislav Spaić, bački Hrvat, rođen 2. studenog 1725. u Nadalju kraj Bečeja, umro je u Budimu 9. lipnja 1799. Profesor filozofije u Našicama i Baji, bogoslovije u Temišvaru i Petrovaradinu, konačno u Budimu. Održao je brojne javne rasprave; obnašao je ugledne službe i bio je redodržavnik Kapistranske provincije (1774–1777) i vikar (1793–1794). Ostavio je dva filozofska spisa i devet bogoslovnih traktata.

<sup>102</sup> AFSB, *Protocollum conventus*, I, 384. – *Tabula Provinciae 1773*.



ispit za profesora bogoslovlja (u Somboru, 7. rujna 1778) i predavao je u Rádni (1776–1778). Bio je župnikom u Petrovaradinu (1786–1791). Iz vukovarskoga razdoblja rada ostala su dva filozofska spisa (Logica, Metaphysica, Ethica, Physica generalis, Physica particularis). Čuvaju se u Budimu.

DJELA: *Instrumentum scientiarum omnium seu Logica maior*. Illokini, 1774.

– *Metaphysica*, Vukovarini, 1775. Papir, vel. 18,5 x 23,2 cm; nepaginirano; marginalnih brojeva 600 + 540; latinska kurziva; idiograf: Dominik Ignjat Martinović; kartonski uvez. Franjevačka knjižnica u Budimu (sign. k II 15).

Sastav rukopisa:

marg. br. 1–600 *Instrumentum scientiarum*

marg. br. 1–600 *Instrumentum scientiarum omnium seu Logica maior*

marg. br. 1–540 *Philosophiae mentis pars altera seu Metaphysica*

– *Physica generalis*. Vukovarini 1775.

– *Physica particularis*. Vukovarini, 1776.

– *Ethica*, Vukovarini, 1766. Papir: vel. 19 x 23,5 cm; nepaginirano; marginalnih brojeva 514 + 462 + 162; latinska kurziva; autograf; kartonski uvez. Franjevačka knjižnica u Budimu (sign. k II 16).

Sastav rukopisa:

marg. br. 1–514 *Philosophiae Sensum pars prior seu Physica generalis*

marg. br. 1–462 *Philosophiae Sensum pars posterior seu physica particularis*

marg. br. 1–162 *Pars ultima Philosophiae seu Ethica*

Ivan ŠAGOVAC,<sup>103</sup> prvi profesor filozofskoga učilišta u Vukovaru, obukao je franjevačko odijelo 26. lipnja 1725. u Baču.<sup>104</sup> Nema zabilježene godine rođenja, a F. E. Hoško piše da je bio vrlo mlad.<sup>105</sup> Nakon izobrazbe položio je ispit za profesora filozofije i preuzeo službu u Vukovaru (1733) te predavao do 1735. Imao je 8 slušača i održao je 24. lipnja 1735. predavanje iz filozofije u vukovarskoj crkvi. Teze nisu sačuvane, ali su sačuvana Šagovčeva predavanja iz fizike i metafizike. Može se iz rukopisa utvrditi da je Šagovac prihvaćao aristotelovsku prirodnu filozofiju i nije se udaljio od onodobnih skolastičkih tumačenja fizičkoga svijeta. Takvo je stanovište zanimljivo za shvaćanje i prosud-

<sup>103</sup> Usp. P. Cvekan, Franjevci u Vukovaru, 114. – Zabilježen je J. Šagovac u knjizi str. 131 kao gvardijan u Vukovaru god. 1736.

<sup>104</sup> Vlastite bilješke, god. 1977.

<sup>105</sup> F. E. Hoško, Filozofsko učilište u Vukovaru, 15.

bu rada filozofskog učilišta u Vukovaru. No Šagovac nije nastavio profesorsku službu, nego je postao gvardijan, ali je nenadano umro 29. listopada 1736. u Osijeku.

DJELA: *Physica et metaphysica*. Valcovarini, 1735/1736. Papir, vel. 16,5 x 19,5 cm; nepaginirano; latinska kurziva; autograf (?); kartonski uvez. Franjevačka knjižnica u Iloku (sign. C. 307).

Antun TOMAŠEVIĆ,<sup>106</sup> Vukovarac podrijetlom, postao je franjevcem u Iloku 14. siječnja 1730. Filozofiju je slušao kod Ivana Lukića<sup>107</sup> u Požegi (1732 – 1735), bogosloviju je završio u Osijeku (1735 – 1739). Nakon položenoga profesorskog ispita preuzeo je službu predavača na filozofskom učilištu u Vukovaru. Održao je javnu raspravu u crkvi 29. travnja 1742.<sup>108</sup> Nakon toga otišao je iz Vukovara, položio sljedeće godine ispit za profesora bogoslovja i započeo predavanja u Petrovaradinu (1747 – 1750),<sup>109</sup> Osijeku (1759 – 1756)<sup>110</sup> i u Budimu (1758), gdje je umro 8. prosinca iste godine.<sup>111</sup> Bio je kustod provincije Bosne Srebrene,<sup>112</sup> te generalni pohoditelj provincije Sv. Ladislava, pa je za boravka u Zagrebu (1758) tiskom objelodanio filozofski spis *Viridarium philosophicum*,<sup>113</sup> djelo koje svakako ulazi u popis naše filozofske baštine u Srijemu.

DJELA: *In universam Aristotelis Logicam disputationes ad mentem doctoris subtilis Joannis Duns Scoti*. Valcovarini, 1739. Papir; vel. 15,8 x 20,8 cm; nepaginirano; latinska kurziva; autograf (?), kartonski uvez. Knjižnica franjevačkog samostana u Šarengradu (bez sign.).

<sup>106</sup> Arhiv Franjevačkog samostana u Vukovaru (AFSV), *Liber mem.*, I, 99.

<sup>107</sup> Ivan Lukić rođen je oko 1698. u Skomnici kraj Velike, umro je 27. siječnja 1770. u Baču. Obnašao je različite službe u svojoj provinciji. Bio je profesor požeškog učilišta, predavao je bogoslovje u Brodu, Šarengradu i Osijeku. Napisao je priručnike za svoje slušače i (jamačno) su sačuvani (u Baču, Vukovaru, Brodu).

<sup>108</sup> AFSV, *Liber mem.*, I, 99. – Zabilježeno je o javnoj raspravi da je bila »ultima conclusiones philosophicae ... cum aplausu et jubilo solenini.« Sudjelovao je Ivan Lukić.

<sup>109</sup> Prema AFSV, *Protocollum conventus Vukovarensis*, 125, 126. Antun Tomašević je kao petrovaradinski profesor sudjelovao 20. svibnja i 30. lipnja 1748. u javnim raspravama iz filozofije studenata fra Luke Matoševića.

<sup>110</sup> Iz Osijeka je Antuna Tomaševića protjerao generalni pohoditelj Ivan Lukić 17. veljače 1757 (radilo se o neslaganju oko podjele provincije Bosne Srebrene), ali ga je provincijal Filip Penić vratio u službu 8. srpnja iste godine. Usp. *Diarium conventus Essekinii*, 22–26.

<sup>111</sup> AFSB, *Syllabus religiosorum*, ad nomen.

<sup>112</sup> AFSB, *Protocollum conventus Budae*, I, 148.

<sup>113</sup> Usp. J. Jakošić, *Scriptores Interamniae (...)*. Građa za povijest književnosti hrvatske, knj. II. Zagreb, 1899. – F. E. Hoško, *Dvije osječke visoke škole u 18. stoljeću*. Kačić, VIII (1976), Split, ad an. 176–177.

– *In universam Aristotelis Philosophiam naturalem*. Valcovarini, 1742. Papir; vel. 17 x 23,2 cm; nepaginirano; latinska kurziva; autograf (?); kartonski uvez. Knjižnica Franjevačkog samostana u Šarengradu.

Tiskom objelodanjeni spis:

– *Viridarium philosophicum complectens brevis praefatiunculas*, argumenta ac dubia e celebrioribus universae philosophiae controversiis propositi ad disputandum iuxta genuinum sensum Ioannis Duns-Scoti (...). Zagrabiae, 1758, str. 20+68+12.

4.3. Već je spomenuto da je filozofsko učilište u *Petrovaradinu* djelovalo u dva trogodišta. Najprije god. 1715. do 1718. s profesorom Grgurom Margićem, zatim od 1755. do 1758. kada je voditelj škole bio Josip Srimčević. Spomenuti profesori nisu ostavili svojih rukopisa niti su im predavanja zabilježili slušači.

U iločkom samostanu filozofsko učilište počelo je svojim radom god. 1717. Radilo je do 1727, a god. 1726. ondje je predavao Bernardin Pjanić.<sup>114</sup> Nakon prekida ponovno je započelo radom 1745.<sup>115</sup> Djelovalo je sve do ukinuća prema uredbi cara Josipa II.<sup>116</sup> Među poznatim iločkim predavačima bili su Petar Mandikić,<sup>117</sup> Bernardo Leaković (1771–1774), Marko Oriovčanin (1775–1778). Posljednji profesor filozofskog učilišta u Iloku prije ukinuća bio je Bartol Čordašić.<sup>119</sup> Poznate su dvije filozofske rasprave u iločkoj crkvi: 19. ožujka i 10. lipnja 1778.<sup>120</sup> Konačno, u skladu s redovničkim uredbama o izobrazbi bilo je između pet i sedam slušača u iločkom filozofskom učilištu tijekom XVIII. stoljeća.

<sup>114</sup> Bernardin Pjanić (Brod, krajem 17. stoljeća – Budim, 21. travnja 1730) predavao je u Iloku god. 1726, ali je pouzdano da je predavao na filozofskom učilištu u Budimu od 1727. do smrti.

<sup>115</sup> Učilište je premješteno u Ilok iz Bača. Prešlo je osam slušača i predavač Filip iz Kreševa. Usp. AFSJ, *Liber mem.* I, 32.

<sup>116</sup> AFSJ, *Liber mem.*, I, 108.

<sup>117</sup> Petar Mandikić (Brod, 21. rujna 1731 – Cernik, 13. ožujka 1805) bio u različitim službama. – AFSJ, *Liber mem.*, I, 36. – Usp. Milivoj Šrepel, Jakošičev spis *Scriptores Interamniae* (...). Grada za povijest književnosti hrvatske, 2(1899), 138. Pitanje prijevoda *Soliloquia* Sv. Augustina još nije našlo odgovora?

<sup>118</sup> Bernardo Leaković (Bošnjaci, 1741 – Šarengrad, 8. siječnja 1815) je nakon svoje službe predavača filozofije ostao u Iloku kao propovjednik. Boravio je u Palestini, a kad se vratio u provinciju, postao je župnikom u Šarengradu. Objelodanio je djela: *Govorenja za sve nedilje godišnje* (Osijek, 1795) i *Govorenja za svečane dane Božje i B. D. Marije i svetih* (Osijek, 1802).

<sup>119</sup> Bartol Čordašić, rođen je 21. svibnja 1756. u Osijeku. U Baču je postao franjevac 8. rujna 1772. Studirao je filozofiju (Požega, 1773–1776), a bogosloviju zajedno s Ignjatom Dominikom Martinovićem najprije u Osijeku, zatim u Budimu, gdje je stekao akademski naslov doktora. Umro je kao vojni kapelan 17. listopada 1788. u Novom Sadu. Ostavio je objelodanjen tezarij rasprave *Tentamen philosophicum* (Essekini, 1783).

<sup>120</sup> AFSJ, *Liber mem.*, I, 98/99, 99/100.

Filozofsko učilište u Vukovaru djelovalo je – kako je spomenuto – od 1733. do 1783; dakle, četrdeset godina, a popis predavača od Ivana Šagovca<sup>121</sup> do Klementa Orovcanina<sup>122</sup> broji 19 imena<sup>123</sup> od kojih su neki životopisi prikazani u ovom radu. Podrijetlom Vukovarci bili su Josip Janković, Antun Tomašević, Ivan Kapistran Glavaš, a treba istaći najprije slušača, a zatim predavača Hijacinta *Campiona*<sup>124</sup> koji je predavao od 1750. do 1753. u Vukovaru. Održao je 31. prosinca 1751. javnu raspravu.<sup>125</sup> – Prema ljetopisnim knjigama vukovarskog samostana slušača je bilo između 4 (1781) i 9 (1742)<sup>126</sup>

Autor knjige o franjevcima u Vukovaru P. Cvekan piše: »Pedeset godina djelovanja filozofskih studija u vukovarskom samostanu značajna je stvar ne samo za Franjevce u Vukovaru, nego i za sam grad Vukovar, koji se može ponositi, jer je u 18. stoljeću imao ustanovu visokog školstva u značenju današnjeg fakulteta.«<sup>127</sup>

Franjo E. Hoško pak pripominje: »Filozofsko učilište u Vukovaru u pola stoljeća postojanja dalo je izobrazbu za sto i pedeset studenata, mladih slavonskih i srijemskih franjevaca.«<sup>128</sup>

## 5. Zaključna razmatranja

Područje između Dunava i Save od prvih kršćanskih vremena nosi obilježja velikoga povijesnog raskrižja, razmeđa duhovnih i civilizacijskih sukoba oprečnih svjetova: prelazili su preko srijemskog područja razni narodi, bojovnici i nasilnici; mijenjalo se oblasno ustrojstvo (rimske provincije, vojvodstva, županije); na njemu su uz rijeke i gradove u doba velike seobe naroda Hrvati našli svoja trajna prebivališta, što je sažeto zabilježeno u ovom radu.

<sup>121</sup> OFSI, *Liber mem.*, I, 73.

<sup>122</sup> OFSI, *Liber mem.*, I, 233.

<sup>123</sup> P. Cvekan, Franjevci u Vukovaru, 114–115.

<sup>124</sup> Hijacint *Campion*, slušač vukovarskog profesora Franje *Bogdanovića* (iz Kreševa). Nije bio Hrvat, ali je dobro znao hrvatski. Nepoznata je godina njegova rođenja u Budimu; umro je pak 7. kolovoza 1768. u Osijeku. Prema ljetopiscu budimskoga samostana bio je ljubitelj znanosti i slavan teolog (AFSB, *Protocolum conv. Budac*, I, 335). Djelovao je u Vukovaru, Radni te Budimu i Osijeku. Tiskom je objelodanio dvije bogoslovske knjige (Budim, 1761. i 1765). U rukopisu su mu ostala bogoslovska djela.

<sup>125</sup> Usp. F. E. Hoško, Filozofsko učilište u Vukovaru, 18.

<sup>126</sup> AFSV, *Liber mem.*, I, 229; I, 107.

<sup>127</sup> P. Cvekan, Franjevci u Vukovaru, 113.

<sup>128</sup> F. E. Hoško, Filozofsko učilište u Vukovaru, 23.

Od apostolskih vremena ustrojena je crkvena pokrajina, no od Pavlova učenika Andronika do kraja XVIII. stoljeća srijemska je crkvena pokrajina doživjela niz promjena, ukinuća i obnove pa zatim ujedinjenje s bosanskom (Đakovačkom), što je također vrlo sažeto zabilježeno u ovom radu.

Za vjerski život već od XIII. stoljeća skrbili su se uz druge posebice franjevci koji su podigli svoje samostane u međurječju velikih rijeka, najčešće na njihovim obalama. Tijekom stoljećâ mijenjalo se ustrojstvo redovničkih pokrajina od Srijemske kustodije ugarske provincije preko Bosanske vikarije, redodržave Bosne Srebrene do Kapistranske koja je uređena sredinom XVIII. stoljeća. Posebna skrb starješinstva Franjevačkog reda općenito i provincijskih poglavara posebice bila je oko odgoja i izobrazbe mladih redovnika, budućih dušobrižnika.

Učilišta uređena i otvorena na srijemskom području (Petrovaradin, Ilok, Vukovar) bila su provincijskog značenja za razliku, primjerice, od generalnog u Budimu.<sup>129</sup> Prema starijim redovničkim ustanovama, poznatim *Sambukanskim konstitucijama* (pogl. 2, čl. 5, br. 14) mladi su redovnici morali do svoga svećeničkog ređenja provesti u učenju barem tri godine, ali je kasnije utvrđeno da to mora trajati barem šest godina. Konačno je studij bio podijeljen na filozofsku (3, zatim 2 godine) i bogoslovsku izobrazbu (4 godine). Otada dioba samostanskih kuća na filozofska i teološka učilišta. Odgoj studenata u kućama školovanja vodili su predavači, profesori koji su položili potrebite i utvrđene ispite. U ljetopisnim knjigama iločkoga, vukovarskog i drugih samostana često je uz službu profesora zabilježena i služba magistra (učitelja) studenata. Koje je uvjete trebao ispunjavati franjevac da bi obnašao službu magistra studenata, određivale su ustanove provincije.<sup>130</sup> No, često je predavač preuzimao i spomenutu službu. U filozofskim učilištima utvrđeno je pravilo da jedan predavač ne treba imati više od deset slušača. Kako je već spomenuto, nije ni u jednoj srijemskoj franjevačkoj kući premašen taj broj.<sup>131</sup> Svaki je profesor redovito obavio svoje trogodište predavanja i ispita.

Izobrazba na filozofskim učilištima bila je utvrđena franjevačkim školskim sustavom: tijekom tri godine predavač razlaže filozofske predmete: uvod u filozofiju (*summulae*), logiku, fiziku, metafiziku, animastiku, učenje o nastanku i raspadanju, ako pak ostane vremena, onda još učenje o nebu, svijetu i atmos-

---

<sup>129</sup> Odlukom Sv. zbora za promicanje vjere (*Vjeroplođnica*, kako je neki imenuju) – *Congregatio de propaganda Fide* – od 1. rujna 1723. promaknuta je visoka bogoslovska škola u Budimu na stupanj generalnog učilišta (fakulteta), učilišta općeg značenja.

<sup>130</sup> Usp. F. E. Hoško, *Odgoj franjevaca provincije sv. Ladislava (...)*. Dobri Pastir, Sarajevo, 1976, 191–229.

<sup>131</sup> Misli se da je kroz vukovarsko filozofsko učilište prošlo oko 350 slušača, a predavalo je dvadeset profesora (prema F. E. Hošku).

ferskim promjenama. Rukopisna baština, sačuvani spisi svjedoče da je takav bio tijek izobrazbe u vukovarskom i iločkom učilištu. Može se pače zaključiti da su filozofska učilišta u Srijemu bila *prijenosna mjesta* onodobnoga filozofskog naučavanja.

Sadržajno su spomenuta učilišta njegovala peripatetičku filozofiju u skotističkoj interpretaciji najpoznatijega franjevačkog skolastika *Ivana Duns Scota*. Sačuvan je takav sadržaj tijekom XVIII. stoljeća u franjevačkim učilištima posvuda, pa i u našim srijemskim.<sup>132</sup> Međutim, sredinom stoljeća nastavni program u Kapistranskoj redodržavi dopustio je uz aristotelizam i suvremena filozofska shvaćanja. Novi program prihvatio je Descartesov i Newtonov nauk. Promjene su se dogodile i u srijemskim učilištima što može uputiti na zaključak da naša učilišta nisu bila »periferija« u školstvu i filozofskim razmišljanjima. Doduše, predavači u nastupima ne zaboravljaju istaći da tumače prema I. Duns Scotu.

Filozofska baština sačuvana u srijemskim učilištima dio je ukupnoga našeg kulturnog blaga koje treba usporediti, proučiti, prosuditi i uključiti u trajne vrijednosti. Ovaj je rad prilog tome. Skroman, ali prožet željom da se upozna i sačuva sve što je naše. Svugdje. I u Srijemu.\*

---

<sup>132</sup> *Ivan Duns Scot* je umro 1308, ali je svojim djelima položio temelje na kojima su franjevci gradili svoja tumačenja filozofske problematike. U Rimu se temeljito proučavaju i tumače djela Duns Scota. Oko toga su iznimno zauzeti naši franjevci Karlo Balić, Ivan Jurić i dr.

\* *Napomena uredništva*: S obzirom na srodnost teme, upućujemo na netom objelodanjenu knjigu Zlatka Posavca *Filozofski rukopisi 18. stoljeća u franjevačkim samostanima Slavonije* (Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1993), u kojoj su predočeni rezultati istraživanja filozofijske djelatnosti slavonskih franjevaca što ih je autor otpočeo još 1966. godine u okviru istraživanja povijesti hrvatske filozofije u Institutu za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu.